

ДО
ПРОФ. СЕРГЕЙ ИГНАТОВ
СЛУЖЕБЕН МИНИСТЪР НА
ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

СТАНОВИЩЕ

Относно: Проект на Наредба за изменение и допълнение на Наредба № 5 от 2015 г. за общообразователната подготовка.

УВАЖАЕМИ ПРОФ. ИГНАТОВ,

Като омбудсман и национален независим орган за защита на правата и интересите на детето, споделям общите мотиви към проект на Наредба за изменение и допълнение на Наредба № 5 от 2015 г. за общообразователната подготовка, както и изведените основни причини, които налагат приемането на този нормативен акт. Проектът за изменение на Наредба № 5 от 2015 г. за общообразователната подготовка, публикуван за обществено обсъждане в началото на месец март 2026 г., представлява стратегически ход към модернизиране на българското образование. Основният фокус е официалното интегриране и използване на изкуствения интелект (ИИ) и дигиталната грамотност като специфични цели на обучението от III до XII клас.

Подчертавам, че реакцията на Министерството на образованието и науката е бърза и навременна с оглед необходимостта от адаптиране на нормативната уредба поради бързото навлизане на ИИ във всички обществени сфери, в т.ч. и в образователната. Предложените промени в държавния образователен стандарт за общообразователна подготовка (респективно и в учебните програми), регламентирането на специфични цели на обучението и на изискванията към очакваните резултати от обучението в областта на ИИ грамотността в края на отделните етапи и степени на образование, решават един важен проблем в образованието, а именно: В какво точно изкуственият интелект може да бъде полезен на образованието още сега и при какви условия това наистина има смисъл и как може да се въведе?

Безспорно, използването на ИИ и неговото въздействие преобразява начина, по който децата и учениците учат, комуникират и преживяват света. Докато ползите са реални, нараства и обемът от изследвания, документиращи сериозни рискове – от проблеми с психичното здраве и зависимост, до сексуална експлоатация и дезинформация. Затова е необходимо учениците да могат да формират и развиват умения за „ефективно, контролирано, критично, целесъобразно и етично отговорно взаимодействие с ИИ“. С предложените промени и умения, които учениците ще развият, се очаква те да използват ИИ като помощник в ученето, в изследователските и творческите си дейности, предвидени за осъществяване в програмите на различните предмети, и в същото време да опознаят същността и принципите му на

функциониране, както и рисковете, съпътстващи употребата на ИИ. Този подход на внедряване на ИИ в образователни процес в средното училище ще даде възможност на учителите да осъвременят образователната среда и ще им помага за по-добрата обратна връзка с учениците. Разбира се, всичко това има смисъл само при ясни правила, които частично се въвеждат с предложените изменения и допълнения на Наредба № 5 от 2015 г. за общообразователната подготовка. Проектът е амбициозен и навременен, но неговият успех ще зависи от това дали ИИ ще бъде използван като навигатор, а не като заместник на познавателния процес.

Намирам за изчерпателни поставените цели, които се поставят с приемането на промените в нормативния акт, като развиване на критично мислене у учениците, които не трябва просто да „консумират“ съдържание от ИИ, а да се научат да подлагат на проверка фактите и да разпознават когнитивните пристрастия на алгоритмите; развиване на етична отговорност, като се поставят ясни граници между подпомагане и плагиатство, което е ключово за изграждането на интегритет в дигитална среда. Не на последно място, развиване на новата роля на учителя, който ще бъде не просто източник на информация, а се превръща и в ментор, който учи децата как да задават правилните въпроси и как да синтезират полученото знание. В контекста на целите на приобщаващото образование, ИИ позволява адаптиране на материала към темпото на всяко дете, което прави средата по-приобщаваща.

Към целите на интегрирането на ИИ в образователния процес и в учебните програми може да се добави екологичната устойчивост, която се постига, като обучението по ИИ трябва да включва критично разбиране на въздействието на технологиите върху околната среда. Използването на големи ИИ модели изискват огромни енергийни ресурси и водят до значителни въглеродородни емисии. Учениците трябва да бъдат подготвени и да търсят и проектират по-екологични и щадящи климата подходи към технологиите.

Като силни страни на проекта и на очаквани резултати от неговото прилагане, могат да се изведат актуализиране на компетентностите на учениците и тяхното адресиране към пазара на труда, в т.н. „ера на променящата се професия“. Придобиване на базови знания за ИИ, за неговата история, разновидности, за принципите на работа на алгоритмите и произтичащите от тях ограничения. Важен принос е възможността за ИИ да онагледят образователния процес по отделните предмети и ще ги направи по-интересни. Както вече отбелязах развиване на ИИ трябва да намали административната тежест за учителите, като ги освободи от рутинни действия и се насърчи прилагането на холистичен подход в образованието, при който технологиите се използват във всички учебни предмети, а не само в часовете по информатика.

Самият ИИ генерира редица предизвикателства, които могат да се появят с въвеждането на измененията и допълнения на Наредба № 5 от 2015 г. и които трябва да бъдат отчетени предвид бързото им въвеждане през учебната 2026/2027 г., а те са:

- **Риск от цифрово неравенство:** Липсата на еднакъв достъп до висококачествени устройства и интернет в различните региони може да увеличи образователната пропаст между учениците и училищата.
- **Квалификация на учителите:** Успехът на реформата зависи критично от мащабни и качествени обучения. Въпреки предвидените средства по проекти за

хиляди преподаватели, съществува риск от формално усвояване на уменията и липса на обратна връзка за новите компетентности на учителите.

- **Етични и правни въпроси:** Интегрирането на ИИ повдига сериозни въпроси за защитата на личните данни на учениците и риска от „интелектуален мързел“ или плагиатство.
- **Липса на яснота относно оценяването** – проектът въвежда развитието на множество нови учения, свързани с използването на ИИ, но не предвижда конкретни механизми за тяхното измерване и оценяване. В проекта няма конкретизирани методи и педагогически подходи.
- **Преговарване на учебното съдържание, както и не се поставят граници относно допустимата му употреба**
- **Инфраструктурна готовност:** Системата изисква значителни инвестиции (планирани са над 126 млн. евро), чието ефективно усвояване и поддръжка във времето е традиционно слабо място.
- **Психологическа съпротива:** Възможна е съпротива от страна на по-консервативни учители и родители, които възприемат ИИ като заплаха за традиционните образователни ценности.

Бих искала да разгледам предложеният проект през призмата и на Насоките на ЮНЕСКО за генеративен изкуствен интелект в образованието, като веднага трябва да се подчертае, че на практика той показва висока степен на съответствие с основните му стълбове.

Съществуват нюанси при практическото приложение на специфичните изисквания за безопасност и етика на Насоките и проекта, а те, са: На първо място в ролята на учителя, в Насоките на ЮНЕСКО – *„ИИ трябва да подпомага човешките способности, а не да ги замества. Учителят трябва да остане водач навигатор“*. Проектът изрично дефинира ИИ като „средство за подкрепа и обогатяване“, а учителя като „интелектуален наставник“. Това напълно отговаря на изискването за запазване на човешката свобода на действие.

В развитие на компетенциите - държавите трябва да внедрят учебни цели, обхващащи разбиране, прилагане и създаване на ИИ системи, според ЮНЕСКО, а Проектът предвижда интегриране на ИИ грамотност от III до XII клас, което съвпада с нивата на прогресия. При етиката и критичното мислене при ЮНЕСКО се слага фокус върху „интелектуалния интегритет“, разпознаване на предразсъдъци и етично използване. Акцентът в Проекта е върху „критичното и етично отговорно взаимодействие“, като директно адресира препоръките на ЮНЕСКО за изграждане на устойчивост срещу дезинформация и алгоритмични пристрастия.

Въпреки общото съответствие, има области, в които проектът може да срещне трудности спрямо строгите изисквания на ЮНЕСКО:

- **Възрастови ограничения:** ЮНЕСКО препоръчва **строга възрастова граница (обикновено 13+ години)** за директно използване на GenAI инструменти в клас. Проектът на Наредба № 5 трябва ясно да регламентира какви инструменти ще ползват учениците в началния етап (III-IV клас), за да не наруши тези стандарти за безопасност.

- **Дигитално разделение:** ЮНЕСКО поставя „приобщаването и справедливостта“ като основен приоритет, но страната ни трябва да гарантира равен достъп до технологии във всички региони, в противен случай реформата рискува да увеличи образователното неравенство.
- **Защита на данните:** ЮНЕСКО изисква правителствата да адаптират законодателството си за защита на данните специално за ИИ среда. В проекта на Наредбата тези механизми често остават на по-общо равнище, без детайлни протоколи за работа с лични данни в специфичните ИИ платформи.

Проектът е идейно в унисон с принципите на ЮНЕСКО по отношение на педагогическата визия, но се нуждае от по-детайлни подзаконови разпоредби относно **етичната безопасност и техническата инфраструктура**, за да изпълни напълно международните стандарти.

С оглед интегрирането на ИИ в образованието и идентифицираните рискове пред учениците от неговото използване, като психично здраве и емоционална зависимост – депресия и тревожност, емоционална зависимост, намалено социално развитие, поверителност и злоупотреба с данни, дезинформация и образователни рискове, трябва да се отбележи, че е необходимо въвеждане на цялостен подход в образованието за психичното здраве в училище - тема, която институцията на омбудсмана многократно е поставяла на вниманието на компетентните органи. Преди всичко, социално-емоционалното учене и неговите програми трябва да бъдат включени в цялостния учебен процес и да обхващат цялата общност, за да се постигне търсеният максимален положителен резултат. Социално-емоционалното учене не само подпомага развитието на социални и емоционални умения, но и намалява риска от поведенчески проблеми, емоционален стрес и употреба на наркотични вещества. В резултат от него децата формират по-положителни нагласи към себе си, другите и училището. Освен че допринася за постигане на по-високи учебни резултати, то е и превенция срещу отпадането им от образователната система, способност за адаптиране и бързо усвояване на новите неща, критично и креативно мислене, комуникативност, но тези въпроси не са решени от образователната среда.

За да бъдем по-полезни, направихме анализ на проекта за изменение на Наредба № 5 през призмата на европейския акт за изкуствен интелект - *Регламент (ЕС) 2024/1689*, който има критично значение, поради това, че самият Акт класифицира образованието като „високорискова сфера“.

Ето как се съотнасят основните изисквания на *Регламент (ЕС) 2024/1689* към предложения проект:

По класификация на риска, трябва да се отбележи, че изискванията на Акта определят като високорискови системите за ИИ, използвани в образованието за: оценяване на ученици, определяне на достъп до образователни институции или за мониторинг на поведението.

В този смисъл проектът на Наредба № 5 трябва **ясно да разграничи ИИ като помощно средство за учене** (нисък риск) от **ИИ като инструмент за автоматизирано оценяване** (с потенциално висок риск). Ако Наредбата позволи използването на ИИ за генериране на крайни оценки без човешка проверка, това би изисквало строги процедури за съответствие, съгласно Акта.

Регламент (ЕС) 2024/1689 изисква от образованието да бъде проектирано така, че да позволява ефективен надзор от физически лица (учители/администратори). Тук проектът е в пълен синхрон с европейските изисквания. Определянето на учителя като „интелектуален наставник и навигатор“ гарантира, че решенията в учебния процес не са делегирани изцяло на алгоритми.

Учениците и учителите трябва да бъдат информирани, когато взаимодействат с ИИ, както и да разбират как системата взема решения. Учениците трябва не само да ползват ИИ, но и да разбират неговите ограничения и „потенциални халюцинации“.

По отношение на качество на данните и липса на дискриминация:

Изискване *Регламент (ЕС) 2024/1689* е наборите от данни да не възпроизвеждат стереотипи или да дискриминират групи ученици. В проекта за Наредба този показател и потенциално слабо място. Проектът не разписва техническите спецификации за платформите, които ще се използват. За да е съобразен с *Регламент (ЕС) 2024/1689*, **държавният стандарт трябва да гарантира, че одобренията за училище ИИ инструменти са преминали през оценка за съответствие и не филтрират информация по дискриминационен начин.**

Проектът на Наредба № 5 поставя правилната педагогическа основа, но за пълно съответствие с *Регламент (ЕС) 2024/1689*, предлагам да се предвиди възможност МОН да поддържа списък със сертифицирани (безопасни) ИИ инструменти, които отговарят на изискванията за висок риск, за да предпази учителите и учениците от юридически и етични рискове.

С уважение,

ВЕЛИСЛАВА ДЕЛЧЕВА
ОМБУДСМАН НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ